

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ

COMPETENCE APPROACH IN EDUCATION AS A CONDITION FOR TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Стаття присвячена питанням підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів в системі підвищення кваліфікації. Зосереджено увагу, на вимогах до особистості, сучасного фахівця педагогічної галузі в трансформаційних процесів в освіті. З метою впровадження компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходу в педагогічній освіті задля забезпечення формування загальних (ключових) компетентностей вчителів. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації. Зокрема, розкрито нові можливості професійного поступу вчителя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Обґрунтовано, що для реалізації компетентнісного навчання у закладі освіти має працювати компетентний вчитель, який готовий постійно самовдосконалюватися, опановувати нові знання і змінюватися відповідно до вимог часу та соціально-економічного розвитку суспільства. Розкрито питання наставництва та педагогічної інтэрнатури у закладі освіти, розроблення шкільної документації, що регламентує розвиток професійної компетентності вчителів у закладі освіти. Висвітлюються питання професійного розвитку вчителів та можливих шляхів розбудови власної освітньої траєкторії впродовж життя. На основі аналізу теоретико-методологічної літератури виявлено, що «освіта впродовж життя» базується на чотирьох аспектах: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити» та розкрито суть таких тверджень. В ході дослідження було виявлено, що всебічний розвиток професійної компетентності педагогів забезпечується поєднанням методологічного, теоретичного та методичного аспектів в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: компетентнісний підхід, інтэрнатура, наставництво, професійний розвиток, підвищення кваліфікації.

The article deals with the issues of teachers' training and retraining in the advanced training system. The attention is focused on the requirements to the personality, a modern specialist of the teaching industry in the transformation processes in education. In order to implement a competence, learner-centered approach in pedagogical education to ensure the formation of common (key) teachers' competencies. The main attention is paid to the theoretical and methodical bases for the teachers' professional competence development in the advanced training system. In particular, some new opportunities for teachers' professional development by means of formal, non-formal and informal education are revealed.

It is proved that for the implementation of competence-based training in an educational institution, a competent teacher should work. The teacher should be ready to constantly improve herself or himself, master new knowledge and change in accordance with the requirements of the time and socio-economic development of society. The issues of tutorship and pedagogical internship in an educational institution, the development of school documentation, regulating the development of teachers' professional competence in an educational institution, are discussed. The issues of teachers' professional development and possible ways of personal lifelong educational path are covered. Based on the analysis of theoretical and methodological literature, it is revealed that "lifelong education" is based on four aspects: learning to know, learning to do, learning to live together and learning to be. The essence of these statements is revealed in the article. The study shows that the comprehensive development of teachers' professional competence is provided by a combination of methodological, theoretical and methodical aspects in the teachers' advanced training system.

Key words: competence approach, internship, tutorship, professional development, advanced training.

УДК [373.5091.12]:005.336.2:005.336.5
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-2.6>

Тарасова В. А.,
аспірант кафедри педагогіки та педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний стан розвитку системи освіти, реформування всіх її ланок створює нові вимоги до особистості вчителя та рівня його професійної компетентності. На думку багатьох дослідників, сьогодні виникає необхідність готувати фахівців, які вміють вирішувати проблеми, виявляють ініціативність та здатні орієнтуватися в сучасних умовах. Відтак, виникає необхідність під час підготовки та перепідготовки вчителів віддавати перевагу освіті на компетентнісних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема підготовки та перепідготовки педагогічних працівників на засадах ком-

петентнісного підходу в освіті, набуває все більш поширеної практичної значущості. Запровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі розглядалися у роботах вітчизняних науковців О. Савченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Пометун, О. Овчарук та багатьох інших. Дослідники зазначають, що новий зміст освіти, який оснований на реалізації компетентнісного підходу в освіті, формуванні ключових компетентностей особистості є беззаперечною перевагою у вихованні та навчанні підростаючого покоління. Водночас, стверджують, що реалізація компетентнісного підходу в освіті, потребує підготовленого компетентного педагога – цілісної гармонійної особистості, яка здатна

постійно підвищувати професійну майстерність, прагне до особистого зростання та самовдосконалення. Поняття «педагогічна майстерність» як системо утворюючий чинник професійної підготовки вивчали Ю. Азаров, Є. Барбіна, В. Бондар, Л. Крамущенко, Н. Кузьміна, О. Мороз, О. Мудрик, О. Пехота, М. Поташник, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, К. Ушинський та інші. Слід зазначити, що інтерес до професійного розвитку педагогів завжди займав чільне місце серед науковців, як найбільш оптимальну й перспективну основу навчання й розвитку фахівця, зокрема й педагога, досліджувану проблему вивчали: Н. Протасова, Л. Набока, В. Пуцов та інші. Теорія компетентнісного підходу в освіті досліджувалась і була представлена в наукових працях зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелт та інших. Вдосконалення професійної компетентності вчителів на основі компетентнісного підходу досліджували В. Адольф, І. Зимня, І. Єрмаков, В. Мельник, О. Огієнко, І. Підласий, О. Савченко й багато інших корифеїв науки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний стан освіти перебуває в стані активного реформування, пошуку нових шляхів підготовки та перепідготовки фахівців освітньої галузі, які здатні реалізувати засади нового вектора освіти, де особистість в освітньому процесі творить саму себе і своє життя. А «Знання» парадигма, яка домінувала в традиційній школі постіндустріального суспільства, все більше вступає в суперечність з сучасними умовами нестабільності та динамічності освітніх процесів.

Мета статті. Дослідити сучасні тенденції перепідготовки педагогічних працівників та розглянути нові можливості розвитку професійної компетентності вчителів у системі підвищення кваліфікації та освіти впродовж життя.

Виклад основного матеріалу. Початок XXI століття – це час розвитку і вдосконалення освіти. З прийняттям Концепції «Нова українська школа» система освіти отримала новий зміст заснований на формуванні ключових компетентностей необхідних для успішної самореалізації впродовж життя. Поняття «освіта», «освітній процес» у сучасному розумінні означають навчання, виховання і розвиток. Виховний процес стає невідільною складовою частиною всього освітнього процесу, що орієнтується на загальнолюдські цінності. В концепції освіти XXI століття, за висновками комісії ЮНЕСКО, зазначається, що система освіти має вирішувати численні проблеми, що ставить перед нею інформаційне суспільство в перспективі неперервного збагачення знань і виконання обов'язків громадянина, який відповідає вимогам нашого часу. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) зазначається: динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соці-

альної ролі особистості, гуманізація і демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки та технології в усьому світі – усе це потребує створення умов, за яких народ України став би нацією, яка постійно навчається [1].

За визначенням комісії ЮНЕСКО: «Освіта впродовж всього життя стоїть на чотирьох стовпах: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити». «Навчитися пізнавати» – уміння вчитися для того, щоб використати можливості, які надає система неперервної освіти, поєднуючи достатньо широку загальну культуру з поглибленою роботою з обмеженою кількістю дисциплін. «Навчитися робити» - не лише здобути бути кваліфікацію, а й опанувати відповідні професійні компетентності, які дають змогу виконувати професійні функції: вміння співпрацювати в команді, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики. «Навчатися жити разом» передбачає вміння висловити думку, конструктивно керувати емоціями, розуміти іншого і відчувати взаємозалежність, реалізувати спільні проєкти і бути готовим до врегулювання конфліктних ситуацій в умовах поваги до особистості, взаєморозуміння та миру. «Навчитися жити» – сприяти розвитку власної траєкторії, бути здатним діяти, проявляючи незалежність, самостійність мислення і особисту відповідальність [2].

Сучасний стан розвитку цивілізації характеризується прискореним розвитком людства за допомогою інформаційних технологій, зростанням транскордонної міграції та докорінними змінами на ринку праці. Із прийняттям нових законів «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту» в змісті формальної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової перед вищою та вищою освіти все більше уваги приділено формуванню та розвитку загальних (універсальних, ключових тощо) компетентностей і наголошується на необхідності вміння безперервного навчання протягом життя. Завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій зростання об'єму корисних знань дедалі більше супроводжується їх відкритістю та доступністю для всіх людей. Це спричиняє збільшення розмаїття в способах та формах здобуття знань і разом з тим зростає роль неформальної та інформальної освіти.

Так, з метою вдосконалення системи педагогічної освіти підготовки та перепідготовки педагогічних працівників, становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів у 2018 році затверджено Концепцію розвитку педагогічної освіти [3]. Сучасна підготовка та перепідготовка педагогічних працівників має відповідати суспільним запитам, які сформульовані

в професійних стандартах та стандартах освіти, а також враховувати світові тенденції та рекомендації міжнародних організацій щодо підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів. З метою перепідготовки педагогічних кадрів та впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» Міністерством освіти і науки України було передбачено модернізацію освітніх програм з підготовки та перепідготовки вчителів на засадах впровадження компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходу в педагогічній освіті, забезпечення формування загальних (ключових) компетентностей, набуття педагогічними працівниками вмінь та досвіду формування компетентностей в учнів, опанування педагогічних технологій, в тому числі, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, посилення практичної складової педагогічної освіти, максимальне наближення психолого-педагогічної та методичної підготовки до умов практичної фахової діяльності, запровадження принципу дитиноцентризму й педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя, батьків і громадськості з урахуванням принципів інклюзивної освіти [2].

Необхідність професійно-особистісного розвитку фахівця визначається сучасними вимогами до рівня його професійної компетентності та готовності розвивати власну професійну траєкторію у відповідності до швидких трансформаційних процесів в освіті [4, с. 175]. Від рівня кваліфікації, педагогічного досвіду та професійної майстерності залежить конкурентоспроможність педагогічного працівника на ринку праці. Сучасний вчитель має постійно підвищувати рівень власного професіоналізму, вдосконалювати наявні професійно значущі якості, зокрема мобільності, особистої відповідальності з а власний неперервний професійний розвиток.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти плануватиметься у два етапи. Спочатку здійснюватимуть перспективне планування у поточному році на наступний календарний рік. Згодом, після затвердження кошторису закладу розроблятимуть план підвищення кваліфікації на відповідний рік. До орієнтовного плану підвищення кваліфікації педагогічного працівника варто внести таку інформацію: тема (напрямок, найменування) відповідної програми (курсу, лекції, модуля тощо); суб'єкт (суб'єкти) підвищення кваліфікації; обсяг (тривалість), вид; форма (форми), строки; вартість і за можливості джерела фінансування. За результатами розгляду та обговорення педагогічна рада закладу затверджує план підвищення кваліфікації на відповідний рік [5, с. 28–30].

Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж п'яти років не може бути меншою

150 годин, з яких певна кількість годин має бути на вдосконалення знань, вмінь і практичних навичок у частині роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, запобігання та протидії домашньому насильству, булінгу. В умовах динамічних змін професійний розвиток учителя вимагає безперервного навчання, прагнення до самовдосконалення й самоосвіти.

Безперервний професійний розвиток може здійснюватися шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, а його результати міститися в електронному накопичувальному портфоліо педагогічного працівника. Результати, які здобуті шляхом формальної освіти не потребують окремого визнання чи підтвердження педагогічною радою закладу і можуть бути підставою для присвоєння професійних та здобуття повних освітніх кваліфікацій. Значної уваги потребує безперервне підвищення кваліфікації, яке спрямоване на підвищення та розвиток в опануванні інформаційно-комунікаційними технологіями, медійної грамотності, іншомовної компетентності педагогічних працівників. Традиційним видом підвищення кваліфікації є курси підвищення кваліфікації при обласних інститутах підвищення кваліфікації, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності за акредитованими освітніми програмами. До інших видів підвищення кваліфікації можемо віднести педагогічне стажування (інтернатура), участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах, у тому числі, за кордоном (педагогічна мобільність).

У статті 23, Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 рік), розкрито суть поняття «педагогічна інтернатура». Педагогічна інтернатура – система заходів, спрямованих на підтримку педагогічного працівника закладу освіти, призначеного вперше, у провадженні ним педагогічної діяльності та набутті його фахової майстерності [6]. Педагогічна інтернатура організовується на підставі Положення про педагогічну інтернатуру і відповідно до наказу керівника закладу освіти, що видається в день призначення особи на посаду педагогічного працівника. Педагогічна інтернатура у закладі освіти організовується для осіб, які не мають досвіду педагогічної діяльності та приймаються на посаду педагогічного працівника. Метою педагогічної інтернатури є забезпечення здобуття та/або вдосконалення професійних компетентностей і педагогічної майстерності протягом першого року професійної діяльності педагогічного працівника. Може передбачати: супровід та підтримку у педагогічній діяльності з боку досвідченого педагогічного працівника (педагога-наставника); різні форми професійного розвитку (відвідування навчальних занять, опрацювання відповідної літератури тощо).

Удосконалення знань, умінь і практичних навичок у частині інформаційно-комунікаційних та цифрових компетентностей вчителя має здійснюватися відповідно до стандарту цифрової компетентності педагогічного працівника. Нова інституція, Державна служба якості освіти, на підставі конкретного переліку значущих професійних досягнень, включаючи наявність документа про проходження фахової сертифікації, має розмістити реєстр педагогічних працівників (наставників), які можуть виступати в ролі наставників. Такі педагогічні працівники можуть залучатися до педагогічної експертизи освітніх програм, проєктів підручників, цифрових освітніх ресурсів тощо. Наставництво у закладі загальної середньої освіти може бути використане в процесі підготовки вчителів до сертифікації, а також у разі відновлення педагогічної діяльності після тривалої перерви.

Черговою новацією, як вид підвищення кваліфікації, нової значимості набуває педагогічне стажування у кращих педагогічних працівників. Такий вид підвищення кваліфікації спрямований на поширення ефективної практики та передового педагогічного досвіду висококваліфікованих педагогічних кадрів. Наразі розглядається як пріоритетний і передбачає атестацію стажерів у формі розроблення методичних напрацювань (уроків, сценаріїв), у тому числі, з використанням цифрових освітніх ресурсів (відео, аудіо матеріалів, електронних підручників, сайтів, блогів тощо).

Підвищення кваліфікації шляхом інформальної освіти потребує розроблення програми з самоосвіти вчителя, з описом запланованих до набуття нових, або вдосконалення раніше набутих компетентностей і визначенням результатів навчання. Підвищення кваліфікації у форматі інформальної освіти потребує попереднього затвердження педагогічною радою закладу, фінансування може здійснюватися на підставі рішення про визнання результатів навчання. Алгоритм самоосвітньої діяльності педагога охоплює: участь в організованих формах навчання – семінарах, конференціях, педагогічних читаннях, робота з літературними джерелами, написання рефератів, підготовка

матеріалів та участь в семінарах, вивчення досвіду педагогів, самоспостереження тощо [5].

Висновки. Компетентнісний підхід в реалізації державної освітньої політики, знаменував переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з її переважною трансляцією знань, умінь і практичних навичок на створення умов для всебічного розвитку особистості. Сучасний учитель має оволодіти комплексом компетентностей, що забезпечать йому здатність до якісної професійної діяльності, а також ефективно діяти й швидко адаптуватися до мінливих умов сьогодення. Якісним зрушенням у системі професійного розвитку вчителів є створення й функціонування конкурентоспроможного ринку освітніх послуг, що розвивається. Можливість вибору педагогічним працівником закладу в якому він буде підвищувати кваліфікацію, сприятиме вдосконаленню освітніх послуг у сфері безперервного професійного розвитку педагогічних працівників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1996 р. № 896-93-п / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
2. Драйден Г., Вос Дж. Глобальні виклики і пріоритети освіти XXI століття. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/50>.
3. Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/prapro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
4. Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Інноватика у вихованні*. 2016. № 3. С. 174–181.
5. Святенко О.В. План підвищення кваліфікації: що треба знати педагогу. *Заступник директора школи*. 2020. № 4. С. 28–30.
6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.